

ЕЛЕМЕНТИ КОМІЗМУ В МІФОПОЕТИЦІ РОМАНУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «КОРОЛІВСТВО»

Народна демонологія залишається потужним ресурсом для моделювання фентезійних світів представниками літературної неоготики. Серед письменників, для яких модифікація образів потойбічних сил є продуктивним засобом створення колоритних персонажів, особливе місце належить Г. Пагутяк. Специфікою авторської міфотворчості та інтерпретації традиційних міфологем у її пригодницькому романі «Королівство» є використання елементів комічного. У «Літературознавчій енциклопедії» природа цієї естетичної категорії пояснюється *«наявністю суперечностей між значущістю форми та нікчемністю змісту, між метою та засобами, між внутрішньою порожнечою та пишною зовнішністю»* [3, с. 508]. Відтак, ідентифікація комічного в інфернальних образах «Королівства» полягатиме у відстеженні таких парадоксальних протиріч.

Комічним у романі постає мешканець підземелля – опир фон Стронціус. Претензійна форма імені персонажа вказує на дворянське походження, що дисонує з його справжнім станом. Жалюгідність фон Стронціуса акцентується портретними деталями: опир одягнутий у латаний халат і грубі вовняні шкарпетки. Усе його майно занедбане, зужите й зіпсоване вогкістю. Опирям у «Королівстві» властиві людські вади й слабкості, наприклад, схильність до крадіжок: у романі згадується про колекцію *«знарядь тортур, поцуплених дідом Стронціуса з підземель інквізиції»* [4, с. 12]. Утім, іспанські чобітки, ганебний стовп і шибениця не використовуються за призначенням через «ветхість», та й про жодну жертву опирів також не йде мова. Навпаки, зазнати тортур міг сам фон Стронціус, адже колекційні знаряддя чекали *«нагоди накинутись на господаря»* [4, с. 12].

Комічного аранжування образу фон Стронціуса додає наявність незвичайного стільця-підступця, що примушував свого власника посміхатися: *«Як тільки хтось на ньому вмощувався, стілець-підступець голосно пукав і розпадався на шматки»* [4, с. 12]. Акцентування нетипових для образів нечистої сили рис також створює ефект комічного. Опирі в романі «Королівство» мають романтичну вдачу: через ігри фон Стронціус рідко *«виходив у місто помилуватись польотом кажанів і старовинним цвинтарем у місячному світлі»* [4, с. 12]. Кропив'яний цвинтар був *«для опирів та відьмаків останнім романтичним місцем»* [4, с. 47]. Зіткнення архаїки й сучасності у змодельованому Г. Пагутяк світі провокує комічні ситуації: опирі у Замку, де відбувається збіговисько нечистої сили, їдять *«Орбіт» зі смаком крові й лимона»* [4, с. 160].

Якщо в низці творів Г. Пагутяк опирі потинають людей, спричиняючи їхню загибель («Урізька готика», «Захід сонця в Урожі», «Слуга з Добромиля», «Пан у чорному костюмі з блискучими гудзиками» та ін.), то в «Королівстві» ці істоти лише частково виявляють кровожерливість. Щоб замовити кров, опир користувався Вампірнетом на комп'ютері, *«до якого Стронціус звертався ніжно «Тосик»* [4, с. 12]. Зрештою, опир був змушений перейти на томатний сік. Таке «пом'якшення» готики обумовлене адаптацією до читацької аудиторії. Відтак, ключова семантика фольклорно-міфологічного образу опиря в інтерпретації Г. Пагутяк стає периферійною.

Не позбавлений комізму й епізодичний образ перевертня, який подарував відьмам Гортензії та її матері Олівії-Гізеллі-Павлонії вовчу шкуру. *«Гумор ситуації»* (за І. Качуровським) генерується алогічною поведінкою персонажа: у перевертня з роману Г. Пагутяк *«були проблеми з перекиданням через пеньок: за другим разом починало паморочитися в голові»* [4, с. 20]. В архаїчних уявленнях вовкулака наділений силою і хижацькими звичками, а в інтерпретації письменниці цей образ є втіленням незграбності й незугарності: перевертня дискваліфікували через вади *«за поданням старої відьми»* [4, с. 20].

У підземних мандрах Мортіус з Тигрисиком натрапляють на Макробія, скарбника Ордену Пілігримів. Через портретні деталі – *«бліда пика»* й *«замогильний голос»* [4, с. 81] –

артикульовано комічність цього персонажа, тоді як готичні характеристики образу привида редуковано. Мандрівники дійшли до мертвої ріки, яку Мортіус називав Стіксом, «*бо в неї стікають усіякї відходи*» [4, с. 105]. Тут маємо справу з «*гумором словесним*» [2, с. 40], побудованим на грі слів, адже назва міфічної водойми справді асоціюється з лексемою «*стікати*».

Образ молодої відьми у романі «Королівство» створює «*гумор характеру*» [2, с. 22], позаяк атрибутовані їй риси дещо суперечать уявленням про нечисту силу, яка здатна чинити лише зло. Гортензія була романтичною, м'якою і несміливою: «*Таку вже мала вдачу, боязку й нерішучу*» [4, с. 22]. Вона мріяла про звичайну родину і доньку: «*Найбільше їй подобалося збирати трави, купатися в росі на світанку. Якби її воля, вона б оселилась у хатинці серед лісу, щоб поблизу дзюркотів струмок*» [4, с. 20]. Окрім того, вчинки Гортензії свідчать про певну невідповідність образу народної демонології, адже відьма мусить «*відати, тобто знати все*» [1, с. 70]. Молода сусідка Люцини навіть не змогла здогадатися, яку книжку має поціпити в дівчинки.

Ще одним персонажем, комічність якого можна віднести до «*гумору характеру*», є домовик Спрячик – мешканець мансарди в будинку Повелителя. Традиційні портретні деталі демонологічного образу контамінуються з авторськими, що й наділяє персонажа комічним потенціалом: волохате створіння було «*маленького зросту, з хусткою на голові, як носять хіпі*» [4, с. 37]. Спрячик улітку «*разом із друзями-домовиками мандрував автостопом, відвідуючи музичні фестивалі, бо був фанатом справжнього року*» [4, с. 37]. Його схильність залишати обійстя заради подорожей суперечить призначенню домовика в народній демонології, де він виступає як «*охоронець не тільки хати, а й усіх, хто живе в ній*» [1, с. 160]. Експресивність комічного досягається завдяки художнім деталям, що створюють ефект парадоксу в образі Спрячика: «*Слухаючи магнітофон, він любив покурювати особливе зіллячко*» [4, с. 37].

В образах замкових привидів – Яська і Мацька – також своєрідно синтезовано готичне й комічне. Прикметно, що колишні лакеї стали духами через невдалі жарти – «*дитячі пустощі*»: їх повісили на липі за наказом господаря, бо «*вони підлили вином його улюблені орхідеї*» [4, с. 155]. Підкреслюється й невластива традиційним привидам сентиментальність: відбуваючи пошту, Ясько й Мацько мріяли про мандри. Звільнившись після «*ритуалу очищення*», вони вирушили, «*побравшись за руки*» [4, с. 367], у свою першу подорож.

Знаряддям відьми Маргарити у боротьбі з крутиголовськими байкерами виступає «*скажена кава*», здатна набувати вигляду кажана. Від крику наляканого підступною рідиною Повелителя зі стіни відпав пласт штукатурки, розбивши сулію з червоною рідиною, і «*збулось пророцтво Соні про ріки крові...*» [4, с. 162]. Таким чином, «*криваві сцени*», притаманні готичним творам, у версії Г. Пагутяк генерують пафос комічного.

Крім традиційних демонологічних персонажів, мешканцями фентезійного світу в романі «Королівство» є довгомуди, слинявці та з'їдлики – образи, створені авторською уявою. Лиходійства довгомудів обмежувалися крадіжками ламп у під'їздах і всього, «*що погано лежить*» [4, с. 362]. Відтак, ці міфічні істоти позбавлені справжньої могутності, а мізерність їхньої зловорожості надає персонажам комічної тональності.

Семантичною домінантою образів народної демонології є здатність чинити зло й викликати страх. Г. Пагутяк редукує готичні характеристики персонажів до окремих маркерів, акцентуючи при цьому комічні деталі. Такий підхід обумовлений жанровою специфікою твору, призначеного для дитячої читацької аудиторії.

Список використаних джерел

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Качуровський І. Три типи гумору // Генерика і архітектоніка. Кн. 2 / І. Качуровський. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 40–43.
3. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. – Т. 1 / автор-укладач Ю.Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.
4. Пагутяк Г. Королівство / Г. Пагутяк. – Харків : Фоліо, 2014. – 378 с.